

<SERMO 4A>¹

<Sermo in festo sancti Stephani protomartyris>

De sancto stephano fratris Guillermi de Lissi

<S>tephanus plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo.

1 *Exalta in fortitudine uocem tuam, qui ewangelizas Iherusalem.* Verba ultima sunt Ysaie. In quibus Dominus primo <hortatur> predicatorem uerbi² Dei ad efficacem uerbi propositionem, ibi: *Exalta in fortitudine uocem tuam*; secundo addit exhortationis efficacia rationem, ibi: *qui ewangelizas Iherusalem*. Aduertamus [aduertam] ad rationem istam, et postea³ procedamus ad primum. Dicit: *qui ewangelizas Iherusalem*, scilicet quod interpretatur uisio pacis. Dicit: *qui ewangelizas Iherusalem*, id est qui annuntias salutem Ecclesie militanti,⁴ quia ewangelizare est bonum nuntiare. Attendamus officium ewangeliste et predicatoris, quia a Deo mittitur, et pro quo mittitur, quia pro salute humana, et ad quam personam mittitur, <quia> ad Ecclesiam, et uidebimus quod ratione Dei mittentis, et ratione nostre salutis pro qua mittitur, et ratione Ecclesie ad quam mittitur, requiritur prerogatiua in predatore. Et pro persona predicatoris dicit: *Exalta in fortitudine uocem tuam* etc. Debet autem pre | 74vb | dicator tripliciter uocem suam exaltare: primo in priuilegio conuersationis, secundo in experientia contemplationis, et tertio in libertate correptionis.⁵

2 De primo dicit Ysaias: *Super montem excelsum*, id est super eminentiam conuersationis, *ascende, tu qui ewangelizas Syon; quasi tubo exalta uocem tuam*. Tuba habet duplex foramen: unum strictius, quod ori contingit; aliud largius, quod hominibus applicatur. Set si quis foramen latius ori contingeret, non prouocaret⁶ homines ad pugnam set ad derisionem. Sic qui penitentiam strictam aliis proponit et ipsum non facit, derisor est. Est sicut clamator qui in alto clamat: “Alletia bona sunt,” <set> interius dicit: “Fetentia sunt.” Sic penitentiam aliis nuntiare et ipsam impugnare est idem dicere et negare.

3 Secundo debet predicator habere experientiam contemplationis, Ps.: *Accedet homo ad cor altum; et exaltabitur Deus*; et in Ecclesiastico: *Benedicentes Deum, exaltate⁷ eum quantum potestis; melior est enim omni laude*.

4 Tertio predicator debet habere ausum libertatis in correptione,⁸ unde Ysa.: *Exalta, noli timere*. Debet homo habere ausum libertatis, ita quod audeat pro predicatione ueritatis mori. Et quia habeo defectum in istis tribus, ideo in principio rogabimus etc.

<S>tephanus plenus gratia etc.

5 Verba ista sunt in Actu, et leguntur hodie in Ecclesia ad commendationem

¹ Transcribed by Andrew T. Sulavik from manuscript: Soissons, Bibl. Municipale 125, ff. 74va-79va. J. B. SCHNEYER, *Repertorium*, v. 2, p. 477, nos. 8 and 9; TH. KAEPELI, *Scriptores*, v. 2, p. 110, n. 1539.

² uerbi] uerba

³ postea] pro ea

⁴ militanti] triumphanti

⁵ correptionis] corruptionis

⁶ prouocaret] prouocari

⁷ exaltate] exaltare

⁸ correptione] corruptione

[istius] prothomartiris istius gloriosi. Prelibandum ergo primo quod sicut Deus, omnium gubernator et rector, solem, lunam et stellas congruentissimo ordine collocavit in celo uisibili, ita sollempnitates istorum sanctorum, Stephani, Iohannis et Innocentium, congruentissimo ordine collocavit in Ecclesia. Et quamuis illud nostram con|75ra|stringit latrie industriam, tamen non sine misterio ista tria festa coniuncta sunt sollempnitati natiuitatis dominice.

6 Filius Dei sicut Sol eterna uenit expugnare dyabolum. Voluit hinc adiutores habere ut ipsos honoraret, licet ipse per se sufficeret. Dyabolus impugnauit primus hominem per uolentiam tyrannorum; secundo per fraudulentiam hereticorum; et tertio per simulatam et per falsam innocentiam ypocritarum. Et contra istos tres impugnatores Dei Filius tres exercitus produxit: primo exercitus martirum contra rabiem et uolentiam tyrannorum; secundus exercitus est doctorum sapientum contra falsitatem errorum <hereticorum>; et tertio <exercitus innocentum contra falsam> sanctitatem hypocritarum. Et leguntur illi tres exercitus sequi Dominum, unde in Apoc.: *Exercitus qui sunt in celum, sequeba<n>tur ipsum*. Vnde Dominus lib<er>aturus Ecclesiam uoluit sibi iungi beatum Stephanum primo, qui primus post ipsum per martirium triumphauit; secundo beatum Iohannem, cuius doctrina Ecclesiam illuminauit; et tertio⁹ Innocentes, qui ducatum¹⁰ omnium innocentum prebent, unde cantatur in Ecclesia: “Quasi modo geniti infantes lac concupiscite.”

7 Dyabolus hominem deuicit primo ut auferret ei potentiam et quandam immortalitatem <et reduxit eum in fragilitatem>; secundo, abstulit ei sapientiam et reduxit eum in fatuitatem; <tertio, abstulit ei felicitatem et> [gratie] reduxit in miseriam penalitatis humane. Venit Dei Filius <et> inuenit contra ista tria <ablata> remedium. †Et docet triumphare contra tyrannorum malignitatem.† Inuenit arc<h>iuum, scilicet doctrinam sapientum doctorum contra <falsitatem> hereticorum errorum et nostram fatuitatem. †Inuenit bonum usum nostre penalitatis, et docuit bono usu eorum acquirere innocentiam istius.† Tribus istis modis docuit Dei Filius triumphare contra dyabolum, et ideo uoluit sibi sollempnitates |75rb| sanctorum copulare, qui istis tribus modis specialiter consueuerunt contra dyabolum triumphare.

8 Item, qui testificantur de Christo. Alii uincunt in uita et in morte, <ut> beatus Stephanus, qui testis fuit Christi in uita, id est in conuersatione. <Alii uincunt in uita>, non in morte, ut beatus Iohannes, qui testis fuit <Christi> in conuersatione, set mortuus est in pace. Alii uincunt in morte, non in uita,¹¹ ut sancti Innocentes. Hoc dico propter hoc quod aliqui dicebant quod displicebat eis quod festa sanctorum agerentur infra octauas Natiuitatis. Et isti sapientiores esse¹² uolunt Spiritu sancto!

9 <Stephanus plenus gratia et fortitudine etc.> Dico quod in uerbis istis commendatur <beatus Stephanus> quadrupliciter, quia omnis perfectio in uita est ista aut perfectio est status, aut perfectio habitus, aut perfectio operum, aut perfectio signorum. A perfectione status commendatur nomine Stephani; a

⁹ et tertio] written twice

¹⁰ ducatum] ducatum

¹¹ uita] morte added and expunged, and uita written above the line

¹² esse] enim

perfectione habitus cum dicit: *plenus gratie*; a perfectione operum cum dicit: *et fortitudine* (uerum est quod fortitudo est habitus, set hic sonat in usum gratie); a perfectione signorum commendatur cum dicit: *faciebat prodigia et signa magna multa in populo*.

10 Primo dico: commendatur beatus Stephanus, quia “Stephanus” triplicem habet interpretationem: interpretatur ‘corona,’ ‘forma’ uel ‘norma’. Secundum hoc commendatur quasi priuilegiatus dux trium statuum Ecclesie: inquantum interpretatur ‘corona’ commendatur ut nobilis dux milicie martirum; inquantum interpretatur ‘forma’ commendatur ut nobilis dux generis prelatorum; inquantum interpretatur ‘norma’ commendatur ut nobilis dux exercitus religiosorum siue contemplatiuorum.

11 Primo dico: beatus Stephanus commendatur ut nobilis dux milicie martirum inquantum interpretatur ‘corona’. Vnde Glossa: “Stephanus Grece, id est |75va| corona Latine. <Qui> quod enim obtempturus erat <in re>, presagio nominis preoccupabat.” Et uere dicitur corona, quia primus post Christum coronatus est etiam martirio. Vnde in Actu: *Eicientes¹³ eum extra ciuitatem: testes deposuerunt uestes suas et posuerunt eas secus pedes adolescentis qui uocabatur Saulus. Et lapidaba<n>t eum, inuocantem, et dicentem: ‘Domine, suscipe spiritum meum.’* Dicit Glossa: “Hoc proprium nomen ponitur ut ratio nominis aperiat.” Stephanus igitur, id est corona.

12 Set que est ista corona? Dicitur in Ps.: *Preuenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso*. Item Ps.: *Gloria et honore coronasti eum, Domine*. Set que sunt benedictiones Dei? Dico quod Deus solo Verbo facit quod uult: *Dixit, et facta sunt*. Vnde dictio dicitur Verbi est product<i>o naturalium, set benedictio¹⁴ Verbi est infusio gratiarum. Dicit: *coronam de lapide pretioso*, et iuste, quia lapidatus erat pro fide Christi, ideo debuit habere coronam de lapide pretioso, scilicet de lapide [de] angulari Christo Domino. Vnde in Ysa.: *Erit Dominus exercituum corona glorie residuo populi sui*. Set quare premium sanctorum? Si ergo per coronam dico quod corona est ornamentum capitis, et beatitudo nichil aliud est nisi inspeccio eterne ueritatis in fonte totius bonitatis, cuius inspectio tante est uirtutis quod ab anima redundat in corpus, et mediante capite hauritur ista gloria, et caput imponitur corona, ideo premium sanctorum per coronam significatur.

13 Set quare dicit *gloria et honore coronasti eum, Domine*? Dico quod gloria dicit motum ab intra ad¹⁵ extra, honor uero dicit motum ab extra ad intra, quia honor est in honorante, non in honorato. Et |75vb| quia Deus in corde beatorum est sicut gloria interius, et sicut honorans eos exterius, ideo dicit: *gloria et honore coronasti eum, Domine*. Felicitas igitur illa, quam beatus Stephanus dux martyrum consecutus est, nomine corone signatur.

14 Dicitur: *Eicierunt eum extra ciuitatem, testes deposuerunt uestes suas, et lapidauerunt eum*. Omnis iniuria, que infertur homini aut est in fama, sicut iniuria detractorum, aut in substantia, sicut raptorum, aut in persona sua, sicut infertur iniuria [aut] ab interfecto. Omnes iniurias istas sustinuit beatus Stephanus, quia infamatus est, unde dicit: *ieicerunt eum extra ciuitatem*, scilicet tamquam infamem. Sustinuit iniurias in substantia quia uestibus spoliatus est, unde dicit: *testes deposuerunt uestes suas*. Item

¹³ eicientes] eicientem

¹⁴ benedictio] bene dicitur

¹⁵ ad] ab

sustinuit iniurias in persona sua, quia lapidatus est, unde dicit: *lapidauerunt eum*. Igitur et nos iniurias impiorum et detractorum patienter sustineamus. Detractor obligat se quasi ad impossibile, quia denigrat famam hominis, quam uix uel nu<m>quam potest homo recuperare nisi remaneat aliqua macula. Propter ista merito debuit beatus Stephanus coronari.

15 Item attendamus causas martirii in sanctis. Alii pro reprehensione iniquitatis passi sunt, sicut Iohannes Baptista, alii pro defensione ueritatis fidei, set pro utraque causa beatus Stephanus est interfectus. Reprehendit Iudeos, dicens: *Dura ceruice, et incircumcisis auribus, uos et patres uestri semper Spiritu sancto resistitis*.¹⁶ Item pro defensione ueritatis mortuus est. Item stella propinquissima soli¹⁷ magis assimilatur soli. Et beatus Stephanus in passione sua maxime assi|76ra|mulatur Christo, quia Christus¹⁸ extra ciuitatem passus est, similiter beatus Stephanus; Christus uestibus nudatus, similiter Stephanus; Christus moriens orauit pro inimicis, similiter Stephanus dicens: *Ne statuas illis [hoc], Domine, hoc peccatum, quia nesciunt quid faciunt*. Christus moriens dixit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*; et beatus Stephanus dixit in morte: *Domine, suscipe spiritum meum*. Iuste igitur [gloria] Stephanus commendatur ut nobilis dux status martirum, quod interpretatur corona.

16 Secundo, quia <Stephanus> interpretatur ‘forma’ commendatur ut nobilis dux alterius milicie Ecclesie, que est status prelatorum. De hac: *Forma facti gregis ex anima*. Forme iste in multis sunt cor<r>umpite, et sunt sicut forme Platonice separate a materia, <ita> sunt multi <prelati> separati a grege suo. De conditione istius forme dicitur in Actu: *Dixerunt Apostoli conuocata multitudo: ‘Considerate ex uobis uiros boni testimonii, plenos Spiritu sancto, et sapientia,’* quorum uirtus fit necessario a sapientia, ‘*quos constituamus*’¹⁹ *super populum*.’ Sequitur: *Et <e>legerunt Stephanum, <uirum plenum> fide et Spiritu sancto*. Dicit Glossa: “Consensus requiritur multitudinis, et hoc trahi debet in exemplum.” Et alibi dicit Glossa: “Hic ordo in electionibus est seruandus; eligat populus, ordinet episcopus.” Ergo uidetur modo ecclesiastica ierarchia peruersa,²⁰ quia non seruatur iste ordo. Dico quod non est sic intelligendum, quia non expediret quod populus eligeret, quia populus seductilis est. Et quando ignorantes et infamati²¹ preficiuntur in Ecclesia, tunc spernitur forma apostolorum. Dicit *considerate ex uobis*, quia non debet poni extraneus si sufficiat domesticus. Set non debet eli|76rb|gere ex suis, nisi alia consequantur, que dicuntur in Actu, aliter²² contingit abusus. Volunt aliqui ex seipsis eligere. Cum nullus est sufficiens eligunt insufficientem, qui tantum <curat> pro ecclesia sua, quod remanet in debitis, et ille miser uadit per mundum. Set beatus Stephanus recte fuit electus.

17 Tercio, beatus Stephanus commendatur ut nobilis miles <exercitus> contemplatiuorum inquantum sequitur norma uel regula. Vnde dicitur de ipso in Actu: *Cum esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intendens in celum, uidit gloriam Dei, et Ihesum stantem a dextris uirtutis Dei. Et ait: ‘Ecce uideo celos apertos.’* Omnes clerici suo <modo> sunt contemplatiui; omnes nos sumus studio dediti. Et primum <exercitium> ad quod an<h>elare debemus est perfectio gratie et uirtutis, quod

¹⁶ resistitis| rescctutis (!)

¹⁷ soli| solo

¹⁸ Christus| written twice

¹⁹ constituamus| constitutur

²⁰ peruersa| peruisa

²¹ infamati| infamari

²² aliter| ar (!)

notatur cum dicit: *Cum esset Stephanus plenus Spiritu sancto*; secundum est perfectio illuminationis scientialis, <quod> notatur cum dicit: *intendens in celum, uidit gloriam Dei* etc. Tertium est exercitium doctrine et predicationis, quod notatur cum dicit: *Et ait: 'Ecce uideo celos apertos'* etc. Set aliqui [set] prius uolunt docere et predicare quam sint illuminati, et sic numquam proficiunt.

18 Set de Stephano dicitur erat intendens in celum. Dupliciter debemus intendere in celum, scilicet per orationem <et> contemplationem. Beatus Stephanus potentissimus fuit in oratione sua pro Ecclesia. De maximo persecutore impetrauit fieri maximum predicatorem, unde Augustinus: "Si Stephanus martir non orasset,²³ Ecclesia Paulum non haberet." Set ego sum attonitus. Et uidetur michi quod ira Dei sit super Ecclesiam. Vel nos clerici et religiosi non oramus Deum pro Ecclesia sicut debemus, uel sumus indigni quia Deus non exaudit nos, quia legimus quod *Helyas*, | 76va | <homo> *similis nobis, orauit Dominum quod non plueret per tres annos, et non pluit; orauit <ut> plueret, et pluit.* Et Moyses legis <lator> orauit contra Amalech,²⁴ et in oratione sua manus ad Deum leuauit, et plus fecit quam omnes pugnatore cum gladio. †Videmus occasionem impugnari in ciuitatibus et aliis.† Et dicitur: "Cui caput infirmum, cetera membra dolent." Quid igitur quando non est caput et nos non oramus uel tepide oramus? Detrahimus electoribus, tamen scribitur: *Diis non detrahes.* Imputemus peccatis nostris, in ipsis, quod caput non habemus.

19 Item debemus intendere in celum per contemplationem. Set multi as[s]piciunt non ad celum, set ad scientias lucratiuas, ut legiste. Alii aspiciunt ad infernum, ut theologi, qui, dimissis libris sanctorum, inspiciunt in libris damnatorum et alios conuertunt ad inspectionem librorum philosophorum, in quibus etsi sint multe ueritates, tamen cum hiis sunt ibi falsitates. Cogito triplex genus doctrine esse confusum: attendo²⁵ philosophos theologizantes, theologos philosophantes et canonistas litigantes. Solebat Ecclesia gubernari per canones in tranquillitate; hodie aduocati mali per leges suas uexant Ecclesiam plus fere quam omnes heretici. Dicunt aliqui: "Non possumus scire canones sine legibus." Set melior esset illa ignorantia quam euenire tot mala per illa pauca bona. Philosophi ubicumque ascenderunt ad diuina errauerunt. Voco theologos philosophantes, non qui libros naturales inspiciunt, quia debent eos²⁶ uidere, et si inueniant in eis uerum, debent illud accipere tamquam suum, set illi | 76vb | dico philosophantes qui alios retrahunt a libris sanctorum, conuertunt ad scientiam philosophicam.²⁷ Isti sunt tres spiritus immundi de quibus dicitur in Apoc.

20 Commendatur beatus Stephanus igitur a perfectione status triplicis, scilicet martirum, prelatorum, <et contemplatiuorum> in hoc quod dicitur Stephanus.

21 Secundo commendatur a perfectione habitus cum dicit: *plenus gratia*. Non est dignum quin ille qui omnes ditat²⁸ [!] gratia, uberius implore<t> [!] gratia illum per quem [!] aliis gratia impetratur quam alios. Iste beatus Stephanus [qui] plenus fuit gratia. Si loquamur de gratia gratis data, [sicut test genus signorum sicut] plenus fuit gratia. Si sic loquamur de gratia corporali, plenus fuit gratia, unde in Actu: *Intuentes*

²³ orasset] esset

²⁴ Amalech] manuchitas (?)

²⁵ attendo] accendo

²⁶ eos] eas

²⁷ philosophicam] philosophorum

²⁸ ditat] dicat; from ditat to date words are missing, making this stretch of the text difficult to fully understand

eum omnes qui erant in consilio, uiderunt faciem eius quasi angeli. Ista gratia est fallax gratia, et uana pulcritudo. Similiter gratie gratis date [!], ut gratia signorum, uerborum et huiusmodi, quandoque sunt occasio damnationis. Set beatus Stephanus plenus fuit gratia gratum faciente, et habuit gratiam purgantem, illuminantem et consummantem.

22 Primo dico: plenus fuit gratia purgante per penitentiam et uite innocentiam, ut possit ei adaptari illud Cantici <Canticorum>: *Manus tue tornatiles, auree,*²⁹ *plene iacinctis.* Dicit ‘tornatiles,’ id est cum torno facte, quia †carent angulori impingente†, ‘auree,’ per caritatem, ‘plene iacinctis’: iacinctus recipit immutationem coloris cum immutatione celi; sic uir iustus debet dolere cum dolentibus <et> gaudere cum gaudentibus. Vel dicendum manus tue tornatiles propter innocentiam ad proximum, auree per correptionem³⁰ ad seipsum quia aurum purissimum est inter metalla, plene iacinctis, perfectione obediunt. Item dicitur, Canticus: *Manus,* id est operationes, |77ra| *distillauerunt mirram primam, et digiti eius pleni sunt mirra probatissima.* Mirra amara est gustui, suavis odoratui et aduersa putredini, unde signat asperitatem penitentiae in beato Stephano, honestatem conuersationis bone et pietatem innocentie. Non est Petrus arguendus si non fuit uirgo, set est Deus laudandus³¹ si alios conseruauit, ut haberent integritatem uirginitatis. Dicit *manus eius,* id est Ecclesie prelati, qui habent alios ad bonum mouere sicut manus mouet ad opus, *pleni sunt mirra probatissima,* scilicet amara gustui per asperitatem penitentiae, suauis odoratui per prelibationem eternorum et est aduersa putredini, de qua dicitur: *Conputruerunt ut [in] iumenta in st<er>core suo.* Et dicit Gregorius: “Iumenta in stercore suo computrescere est homines luxuriosos in luto luxurie uitam finire.” Dicit *distillauerunt mirram.* Quando manus est plena, tunc distillat, sicut quando tota conuersatio nostra est penitentia, tunc manus [non] plena est mirra, et distillat mirratam quando alios exemplo suo ad penitentiam trahit. Et digiti eius pleni sunt mirra probatissima. Per digitos signatur distinctio operum. Debent digiti esse pleni mirra, id est penitentia, ut consideres in quibus Deum offendisti³² <et> in omnibus te punias – hoc est mirram habere in digitis. Dicit *mirra probatissima:* omni tempore probata est penitentia, ut est probata penitentia senum, probatior est penitentia iuuenum, set probatissima est penitentia illorum qui alios exemplo suo conuertunt ad penitentiam ratione gratie pur|77rb|gatiue. Dicitur beatus Stephanus plenus Spiritu sancto, unde in Actu: *Considerate*³³ *ex uobis uiros, plenos Spiritu sancto et sapientia.* Sequitur: *Elegerunt Stephanum, plenum fide, et Spiritu sancto.* Nomina<t> igitur gratia<m> beati Stephani per Spiritum sanctum quantum ad gratiam purgatiuam, qui specialiter abhorret peccatum carnis, unde in Gen.: *Non permanebit spiritus meus cum homine, quia caro est.*

23 Secundo, fuit beatus Stephanus plenus gratia [et] illuminante per plenitudinem fidei, unde in Actu: *Elegerunt Stephanum, plenum fide.* Fides totum <animum> implet: in rationabilem ueritate, irascibilem magnanimitate, et concupiscibilem utilitate.³⁴

²⁹ auree] aureo

³⁰ correptionem] corruptionem

³¹ laudandus] laudando

³² offendisti] ostendisti

³³ con-] written twice

³⁴ utilitate] perhaps it should read uirtute with Sermon 4B, paragraph 22

24 Implet intellectum practicum et speculatiuum <ueritate>. Diuina non possumus cognoscere recipiendo ea in se, quia oculi nostri sunt sicut oculi noctue. Quomodo igitur intelligimus? Certe fide, quia dicit Apostolus quod *fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*. Set quia speramus certe *que oculus non uidit, nec auris audiuit*, et scientia ista intrat per oculum aut per auditum, set non scientia diuinorum, quomodo ergo habetur? Certe per fidem. Ponas igitur fidem in corde tuo, et erit tibi argumentum rerum non apparentium, set diuinorum que speramus. In scientiis inferioribus argumentum notificat conclusionem; similiter in diuinis fides notificat ueritatem. Fides igitur replet rationalem ueritate.

25 Item plenitudo fidei replet concupiscibilem utilitate.³⁵ *Fides*, dico, *que per dilectionem operatur*. Alia est fides in corde peccatorum et in corde iusti. Sicut differt lumen solis a lumine lune (lumen solis calida est, non lumen lune), sic fides iusti calida est per caritatis feruore<m>.

26 Et ista <replet> in irascibilem mag[77va|nanimitate[m], non fides peccatorum, que non feruet igne caritatis. De ista dicit Dominus: *Quid estis timidi, modice fidei?* Set de fide iusti dicitur in canonica Iohannis: *Hec est uictoria que uincit mundum, fides nostra*. Et in Mattheo: *Si habueritis fidem, sicut granum synapis, et dixeritis monti huic: Transi, et transibit, et nichil impossibile <erit> uobis*. Granum synapis modicum est in quantitate, set calidum in uirtute. Sic fides parua debet esse calida per bonam operationem. Rogabimus etc.

COLLATIO

<S>tephanus plenus gratia etc.

27 Sicut tactum est hodie gloriosus iste martir Stephanus commendatur hic a quatuor: primo a perfectione status; secundo a perfectione habitus; tertio a perfectione operum; et quarto a perfectione signorum. Dictum etiam fuit quod in nomine Stephani commendatur beatus Stephanus tripliciter, quia Stephanus interpretatur corona,³⁶ forma et norma. In quantum interpretatur corona commendatur ut dux Christiane milicie [inter] quantum ad statum martyrum; in quantum interpretatur 'forma' commendatur ut dux Christiane milicie quantum ad statum prelatorum; in quantum interpretatur 'norma' commendatur ut dux Christiane milicie quantum ad statum contemplatiuorum. Dictum etiam fuit quod in quantum dicitur 'plenus gratia' commendatur a perfectione habitus quantum ad triplicem gradum gratie, scilicet quantum ad gratiam purgantem, secundo quantum ad gratiam illuminantem, et tertio quantum ad gratiam consummantem. Dictum est de perfectione purgantis gratie, que est penitentie habitus,³⁷ etiam de perfectione gratie illuminantis, que est sapientie.

28 Dicendum est de perfectione gratie consummantis, de qua commendatur cum dicit: *plenus gratia et Spiritu sancto*, quantum ad caritatem, de [77vb] qua dicit Apostolus: *Plenitudo legis est dilectio*, quia omnia <consilia> ad dilectionem ordinantur; quia dedit Christus consilium paupertatis nisi propter caritatem

³⁵ utilitate] magnanimitate; but perhaps it should read uirtute uel bonitate with Sermon 4B, paragraphs 22.

³⁶ corona] corono

³⁷ habitus] habitum

fouendam, quia qui terrenis afficiunt eis implicantur et caritatis obliuiscuntur. Vnde Bernardus: “Hec est potissima ratio fugiendarum rerum temporalium: quia facile adheret cor humanum rebus que pertractat.” *Plenitudo legis est dilectio*. Hac caritate feruisse uidetur, amator³⁸ aduersariorum Stephanus, quando dixit: *Viri fratres et patres, audite*. Glossa: “Memor fuit precepti diuini,” quo dicitur: *Diligite inimicos*, id est *ora pro persequentibus et calumniantibus uos*, <quia> “aduersariis denuntiat uirtutem.”

29 Item <pro> aduersariis orauit <et> peccata eorum excusauit in quantum potuit, dicens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt quid faciunt*. Hoc est maximum <preceptum>, scilicet excusare peccatum alterius, et hoc facit caritas, unde beatus Petrus: *Caritas operit multitudinem peccatorum*. Caritas uult attenuare peccatum quantum potest, et ideo dicitur peccatum operire. Beatus Stephanus plenus fuit gratia consummante,³⁹ quia orans pro se stetit, flexis autem⁴⁰ genibus orauit pro aduersariis. Glossa: “Vbi maior fuit iniquitas et fortius requirebatur remedium.” Et ideo flexis genibus pro aduersariis orauit.

30 Patet modo qualiter commendatur a perfectione habitus cum dicit: *plenus gratia*, quantum ad triplicem gradum gratie, scilicet gratie purgantis, illuminantis et consummantis.

31 Transeamus ad eius fortitudinem, ubi commendatur a perfectione actuum uel operum. Set in quo declaratur eius fortitudo? Dico quod fortitudo hominis declaratur tripliciter, scilicet per comparisonem ad [78ra] superiora, per comparisonem ad interiora, et per comparisonem ad exteriora. Hiis tribus modis fortis fuit beatus Stephanus. Primo per comparisonem ad superiora, et hoc dupliciter, scilicet impetrandum gratiam et accipiendo sapientiam.

32 Primo dico: fuit fortis per comparisonem ad superiora impetrandum gratiam, unde conuenit ei illud Osee: *In fortitudine sua directus⁴¹ est cum angelo. Et inualuit ad angelum, <et> confortatus est; fleuit et orauit*. Tangit hystoriam, que est in Genesi, de Iacob, qui luctabatur cum angelo donec obtineret benedictionem. *Et apparuit ei Dominus in specie angeli <et dixit ei>: Si contra Deum fortis fuisti, <quanto magis> contra homines preualebis?* Set defectus misericordie et eneruatio cordium nostrorum est quod non impetramus nobis et aliis plenitudinem gratie. Vnde in Genesi dixit Dominus Moysi: *Dimitte me, ut irascatur furor meus aduersus populum istum, et deleam eum, et crescere te faciam in gentem magnam*. Super illud, *Dimitte me*, dicit Gregorius: “Dimittere est petendi⁴² ausum prebere.” Magna potentia creature humane est impetrandum gratiam per orationem, quia habemus misericordissimum Patrem qui libenter nos exaudit. Propter hoc semper orare debemus, unde Ysa.: *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis donec stabiliat et ponat Iherusalem laudem in terra*, id est regnum celi, quia *regnum celi uim patitur magne*. Igitur potestatis fuit impetrandum gratiam persecutoribus suis, sicut dictum est.

33 Item inferimus uiolentiam acquirendo sapientiam, unde in [78rb] Prou.: *Manus fortium diuicias parat: diuicie salutis sapientie et scientie*. Et in Ecclesiastico dicitur: *Colluctata est anima mea cum illa*. Ingeniosi sunt presumptuosi frequenter et nihil

³⁸ amator] amatorum

³⁹ consummante] consummare

⁴⁰ autem] ante

⁴¹ directus] delectus

⁴² petendi] puniendi

proficiunt, quia: “Non ualet ingenium sine studio.” Vnde in Ecclesiastico: *Sapientiam scribe in tempore suo, et qui minoratur actu percipiet illam*. Beatus Stephanus impletus fuit diuina sapientia, et ideo preualuit contra inimicos suos, unde conuenit ei quod dicitur: *Certamen forte dedit illi ut uinceret*. Sapientia principaliter acquiritur per gemitum orationis et studium. Principaliter exercetur igitur fortitudo primo per comparisonem ad superiora.

34 Secundo exercetur fortitudo hominis per comparisonem ad interiora, scilicet quando quis fortis est corde, unde in Prou.: *Melior est uir paciens uiro forte; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*. Dupliciter autem dominatur quis animo suo, scilicet qui potens est super passiones cordis subito alternantes et super passiones cordis illicitas refrenandas.

35 Primo dico: est quis fortis quando potest super passiones cordis subito alternantes. Fortitudo ista requiritur in prelato, scilicet ut irascatur per zelum iusticie in subditum delinquentem et blandiendo consoletur desperatum. Op<p>ortet enim prelatum subito <ab> affectu ire transire ad affectum misericordie. Sic fuit fortis beatus Stephanus. In eodem colloquio arguit Iudeos dure, dicens: *Dura ceruice, et incircumcisis auribus, semper uos et patres uestri Spiritui sancto resistitis*. Hoc non fuit sine ira per zelum; et statim orauit pro aduersariis suis et transiit ad affectum misericordie ad proximum. |78va| Sic igitur qui <pos>sit alternare subito[s] affectus suos fortis est, unde Iob: *In fortitudine eius repente mare congregatum est*. Diuina fortitudo est que inundationes maris, id est amaritudinis, potest refrenare.

36 Item apparet fortitudo in refrenatione affectionum animalium et carnalium. Primo fuit fortis Stephanus in refrenatione affectionum animalium, ut sunt gaudium et dolor, spes et huiusmodi, unde in Prou.: *Manus fortium domina<bi>tur; que autem remissa est, tribute<s> seruiet*. Fortis est qui affectus restringit inordinatos, et qui nescit refrenare seruus est tributorum, quia op<p>ortebat ipsum seruire aduersariis suis, scilicet dyabolo, qui ipsum turbabit et cor eius inquietabit. Vnde super illud: *Si oculus tuus dexter scandalizauerit te, erue eum, et proi<i>ce eum abs te*, dicit Augustinus: “Per oculum dextrum signatur illud quod plus est amatum. Si propinquus tuus te cor<r>umpat, erue eum, id est fuge ipsum.” Apparet igitur fortitudo hominis in precidendis membris scandalizantibus. Op<p>ortet etiam dominari affectionibus carnalibus, unde in Prouer. dicitur de muliere forti quod accinxit fortitudine lumbos suos. Lumbos fortitudine accingere est carnalitatem extinguere. Et in canonica Iohannis: *Scribo uobis adolescentes, quia fortes⁴³ estis, in uerbum Dei manet in uobis – fortes estis*, scilicet resistendo desideria carnalia. Op<p>ortet inordinationem carnalium desiderium extinguere, aliter ducitur homo in fluxum libidinis. Et talis homo minus ualet quam brutum, quia brutum ducitur ad sensualitatem quia non habet rationem refrenare, set homo habet rationem qua potest refrenare motus inordi|78vb|natos. Vnde conqueritur Dominus per Ieremiam: *Abierunt, inquit, absque fortitudine ante faciem subsequenter*. Set beatus Stephanus fortis fuit, quia potuit super passiones subito alternantes transeundo ab affectu ire ad affectum misericordie; fuit etiam fortis resistendo affectus animales et carnales.

37 Tercio exercetur fortitudo per comparisonem ad exteriora, et hoc

⁴³ quia fortes| written twice and expunged

duplīciter, scilicet in aggrediendo terribilia et in sustinendo terribilia illa<ta>. Beatus Stephanus fuit fortis aggrediendo terribilia, quia fortiter arguit⁴⁴ aduersarios. Item fuit fortis in sustinendo terribilia illata quia fortiter sustinuit aduersa, unde in libro Sapientie: *Sapientiam non uincit malitia. Set attingit sapientia a fine usque ad finem <fortiter>*. Si cadis in odium uel in scandalum fratris tui, uictus es. Dicit beatus Iohannes quod “nemo leditur nisi a se.” Qui aufert tibi tunicam et dat tibi claudem auream non iniuriatur tibi. Sic facit ille qui percutit te. Si pacienter sustines, dat tibi coronam, set si deferas iusticiam et scandalizas alium, uictus es.

38 Sequitur quartum in quo commendatur beatus Stephanus a perfectione signorum et prodigiorum. Signa sunt miracula minora; prodigia sunt miracula maiora. Dicit: *signa et prodigia*, [et pro] id est mali faciunt signa, set suscitare mortuorum creatura <non> potuit nisi per Deum. Vis scire quibus innititur fides Christiana? Nichil est, nec miraculum nec aliud quod sufficiat ad ingerendam fidem Christianam, nisi Spiritus sanctus. Et sunt septem per que probatur fides nostra, unde in Prou.: |79ra| *Sapientia fecit domum, excidit in ea columpnas septem*.

39 Prima columpna est euidencia miraculorum, quod notatur cum <dicīt>: *faciebat signa et prodigia*. Vnde Augustinus, XXII De ciuitate Dei: “<Spiritus sanctus> descendit ad probandam fidem nostram per miracula Christi.” Et Saluator dicit: *Si michi non creditis, operibus meis credite*. Et alibi: *Opera que ego facio testimonium perhibent de me*. Et Hugo de Sancto Victore dicit: “Audeo dicere, Domine, si error est in fide, per te decepti sumus: ista tot et talibus signis confirmata fuerunt que nonnisi per te fieri potuerunt.” Illud patet in Iohanne Baptista et aliis sanctis pro quibus Deus multa miracula facit. Reducitur experientia diuine bonitatis in cordibus sanctorum, qui tot bona sentiunt. Prima igitur columpna per quam probatur fides Christiana est irrefragabilis euidencia miraculorum.

40 Secunda columpna est conuersio aduersariorum, immo conuersio omnium ad cultum Christi. Imperatores et alii tyranni persecuti fuerunt fidem Christianam quam potuerunt, <set> dona mirabilia resistere non potuerunt, ut patet in Constantino imperatore. Sapientes etiam mundi et omnes potestates mundi ad fidem Christi sunt conuersi,⁴⁵ ita quod non remansit potestas⁴⁶ notabilis, que non crederet fidei Christiane ante doctrinam Machometi.⁴⁷ Vnde Augustinus: “Conuersi sunt omnes ad fidem, aut hoc est persuasum est per signa irrefragabilia, aut non persuasum est per signa irrefragabilia. Si credas⁴⁸ non est persuasum per signa irrefraga|79rb|bilia, hoc solum sufficit, quod mundus credidit sine signis.” Item Augustinus: “Siquis adhuc credente mundo prodigium requireret, magnum ipse prodigium est, quod credente mundo non credit.”

41 Tertia columpna per quam probatur fides Christiana est testimonium aduersariorum. Etiam illorum qui remanserunt extra fidem Christianam, non est secta que non dicat quod fides nostra melior⁴⁹ est post suam. [ergo mdat testimonio] Manicheus negat Vetus Testamentum et concedit Nouum, Iudeus concedit Vetus Testamentum et negat Nouum. Et per totum mundum residuum est Christianitatis

⁴⁴ arguit] argait (!)

⁴⁵ conuersi] aduersi

⁴⁶ potestas] potestat

⁴⁷ Machometi = Mahumeti

⁴⁸ Si credas] transposed

⁴⁹ melior] milior (!)

uocando hereticos orientales Christianos.

42 Quarta columpna per quam probatur fides Christiana est testimonium apostolorum et martyrum, unde in Prou.: *Testis fidelis nomen uerum scietur*. Mortui sunt Apostoli et alii martires pro ueritate et contestati sunt eam in morte. Heretici mortui sunt pro infidelitate sua in corpore et anima, set Deus sanctos suos clarificauit post uitam mirabilem.

43 Quinta columpna per quam probatur fides Christiana est attestatio illustrium uirorum sapientum Christianorum, sicut fuerunt Dyonisius, Augustinus, Ambrosius et alii qui in fide Christiana non discensierunt, nec in doctrina sua de quouis sit facienda.⁵⁰ Tante igitur certitudinis fides Christiana quod insanus est qui dissentiat, unde in Baruch: *Stelle dederunt lumen in custodiis suis. Vocate sunt, et dixerunt: 'Assumus'.* *Stelle*, id est sancti subsequentes apostolos, *dederunt lumen*, scilicet fidei, *in custodiis suis*, id est in suis prouinciis, sicut Dyonisius floruit in F<r>ancia, Augustinus | 79va | in Affrica, Ieronimus in Cicilia, Ambrosius in Ytalia, et Hylarius in Pictaui. Omnes scripserunt, non discensierunt in aliquo quod sit repudiandum.

44 Sexta columpna per quam probatur fides Christiana est concordia diuinorum Testamentorum. Vnde dicit Augustinus quod "in prophetis et aliis <non intellecto Christo>, nonne quod insipidissimum est ualet inueniri? Intellecto ibi⁵¹ Christo, non solum sapit quod legis est, set inebriat, et mutat animam a corpore."

45 Septima columpna per quam probatur fides Christiana est honestas morum. Perfecta morum honestas est in religione Christiana. Porphirius confitebatur quod non est inuenta uia liberandi animam, nisi in fide Christiana. Set uidit Saracenorum imperfectionem, qui non potuerunt, et ideo non credidit cum illis. Christus perfecte docuit morum honestatem uiam liberandi animam, quia docuit contemptum terrenorum et amorem eternorum. Dicit Augustinus: Porphirius hereticus credidisset religioni Christianorum, nisi quia uidebat sanctos martires interfici, et credebatur quod non posset fides durare. Set nesciebat quod consecrandus esset numerus martirum per quem confirmanda erat Ecclesia. Iste sunt septem columpne que probant fidem Christianam. Rogabimus Dominum etc

⁵⁰ in doctrina sua de quouis sit facienda] *not sure what this means*

⁵¹ ibi] uero